

ГОТЕЛІ ДЕРЕВОЛЮЦІЙНОГО МИКОЛАЄВА: ПРОБЛЕМИ АТРИБУЦІЇ

Стаття присвячена проблемі атрибуції закладів сфери гостинності дореволюційного Миколаєва, що надавали послуги з тимчасового розміщення. Інформація, що наводиться автором, поповнює наші знання стосовно історичного минулого готельної справи в Миколаєві.

Ключові слова: готель, сфера гостинності, Миколаїв.

Статья посвящена проблеме атрибуции заведений сферы гостеприимства дореволюционного Николаева, что предоставляли услуги по временному размещению. Информация, которая приводится автором, пополняет наши знания относительно исторического прошлого гостиничного дела в Николаеве.

Ключевые слова: гостиница, сфера гостеприимства, Николаев.

The article is devoted to the problem of attribution of establishments of sphere of hospitality of pre-revolution Mykolaiv that gave services in the temporal placing. Information which is pointed an author fills up our knowledge in relation to historical the pas of hotel business in Mykolaiv.

Key words: hotel, sphere of hospitality, Mykolaiv.

Сучасний розвиток історичної науки вимагає дослідження невідомих сторінок історії Миколаєва XIX ст., особливо, що стосується сфери гостинності. Не зважаючи на те, що історичне краєзнавство Миколаївщини налічує значну кількість наукових розробок (В.П. Чистов, О.Ф. Ковальова, Ю.С. Крючков, Л.Л. Левченко, В.П. Шкварець, М.О. Мельник та ін.), становлення і розвиток готельної справи Миколаєва залишається маловивченим. Найбільш ємним у цьому відношенні можна вважати дослідження відомого краєзнавця, доктора технічних наук, професора Ю.С. Крючкова, зокрема його книгу «Град Святого Николая. Путеводитель по старому Николаеву» [1]. Серед інформації, що наводиться автором, знайшлося місце і для згадок про окремі готелі міста. Водночас, деякі твердження викликали бажання уточнити наведену інформацію і, взагалі, поповнити наше знання стосовно історичного минулого готельної справи в Миколаєві. Тому мета цієї статті полягає в уточненні атрибуції деяких закладів міста, що надавали послуги з тимчасового розміщення.

Місто Миколаїв з самого моменту заснування набуло стратегічного призначення з точки зору розвитку Чорноморського флоту і суднобудування на Півдні Російської імперії. Тому майже одразу порт і місто фактично набувають статус закритих: іноземні судна до порту не допускалися та й іноземцям відвідування міста було вкрай ускладнене. Тим не менше у місті процвітала торгівля, було навіть побудовано Гостинні ряди, в яких здійснювалася торгівля. Але основну категорію подорожуючих до міста складали ті, хто відвідував Миколаїв в службових, передусім, флотських, справах.

Мандрівники, представники дворянства і аристократії, зупинялися у знайомих, для задоволення потре-

би у тимчасовому притулку простого люду виникають постійні двори.

Кримська війна негативно вплинула на розвиток Миколаєва, тому для пожвавлення економічного і громадського життя адмірал Б.О. Глазенап, який на той час обіймав посаду Миколаївського військового губернатора, порушує клопотання щодо відкриття міста і порту. «Высочайшим повелением» 1 липня 1862 року Миколаївський порт і місто Миколаїв було відкрито для іноземних суден. В місті було засновано митницю, а також відкрито іноземні консульства [2, с.81].

Ця подія стала чинником, що прискорив формування сфери гостинності міста. Станом на 1863 рік в місті нараховується 11 готелів і 16 постійних дворів, а також 43 шинка, 75 льохів [3, с.822]. Про це повідомляє А. Шмідт, підполковник генерального штабу в «Материалах для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Херсонская губерния», частина друга якої була видана в Санкт-Петербурзі у 1863 році. Важливість цього джерела полягає і у тому, що завдячуючи їм з'являється можливість з високою достовірністю ідентифікувати один з цих готелів. А. Шмідт пише (мова і орфографія оригіналу): «С моста (через Інгул – Г.Г.) ведет крутой подъем на гору, откуда въезжаешь прямо на площадь с обширною гауптвахтою. С трех сторон эта площадь окружена высокими домами, в которых помещаются присутственные места города и черноморского ведомства, а с четвертой – находится адмиралтейская соборная церковь во имя Св. Григория; она замечательна тем, что внутренность ее украшена иконостасом с иконами превосходной живописи, выписанными князем Потемкиным из Италии. Она же имеет богатую ризницу, два креста, евангелие и книгу апостольских

деяний, довольно древние, подаренные князем Потемкиным из своей церкви в Яссах.

На этой площади лучшая гостиница; неподалеку от нея театр, почтовая контора, лютеранская церковь, а выходящая к ней адмиралтейская улица (курсив наш – Г.Г.), лучшая в городе, пользуется еще тем преимуществом, что она одна только и освещается по ночам, и при том довольно оригинально – сальными свечами» [3, с.825].

Мова йде, очевидно, про готель «Золотий ярк», який належав купцю К. Монте. Ми виходимо з того, що за всіма ознаками мова йде про головну – Соборну – площу міста, а стосовно готелю, хоч його назва не наводиться, то є всі підстави вважати, що це «Золотий ярк», адже в подальшому за цією ж адресою в довідникових виданнях фігурує саме цей готель.

Так, у довідниковому виданні «Путеводитель и адрес-календарь г. Николаева» на 1869 р. повідомлялося: «З готелів, яких у місті вельми небагато, можна вказати тільки два: «Петербургський готель», що утримується Сібером, знаходиться на Купецькій вулиці, № 57. Він має 23 номери ціною від 75 коп. до 3 руб. за добу. При готелі є ресторан. Готель «Золотий Ярк», який утримує К. Монте, на кути Адміральської і Рождественської вулиць під № 1 (курсив наш – Г.Г.). Ціни за приміщення від 50 коп. до 2 руб. на добу. При готелі є кафе-ресторан» [4, с.65].

Підстави для отождоження готелю, про який пише А. Шмідт, і готелю «Золотий ярк» полягають у тому, що, як зазначає перший, «на этой площади лучшая гостиница»), дає підстави вважати, що з нього могла починатися нумерація. В «Путеводителе...» на 1869 рік готель «Золотий ярк» знаходиться «під номером один».

Оскільки по вул. Адміральській і в подальшому буде фігурувати тільки готель «Золотий ярк», можна вважати, що в книзі Шмідта мова йде саме про нього, тим більше, що решта ознак – Лютеранська церква і театр неподалік – підтверджують наше припущення. Щодо останнього, то мова, очевидно, йде про театр Д.І. Русінова, який розташовувався на розі вулиць Нікольської і Рождественської [1, с.122], оскільки саме він був ближчим до готелю, ніж, наприклад, театр М.В. Міллера, що знаходився на розі Московської і Нікольської вулиць [5, с.162], тобто значно далі.

Разом із тим, у Шмідта мова йде про адміралтейську вулицю, а не Адміральську, але такої вулиці в Миколаєві у тому місці не було. Натомість, виходячи з її описання, це сучасна Набережна вулиця. Відомо, що у 1848 році адмірал Лазарев спробував змінити її назву на Адміралтейську, проте Дума у цьому адміралові відмовила [1, с.33]. Тому згадка у 1863 році Шмідтом про адміралтейську вулицю викликає питання. Цікаво, що Ю.С. Крючков, наводячи цитату з «Матеріалів...» Шмідта, ті ж сторінки, які й ми цитували вище, слово «адміралтейська» замінює на «адміральська» [1, с.29]. Правда, як далі пише Ю.С. Крючков про вул. Набережну, «это странная улица», тому що «впершись в Адміральську вулицю, продовжує її ... зливаючись, по суті, з Адміральською» [1, с.31].

Підтвердження припущення щодо готелю «Золотий ярк» дає можливість відсунути дату його існування принаймні до 1863 року, порівняно з 1869 р., як це наводиться в деяких виданнях [1, с.50].

Слід відмітити, що цей готель хоч і був кращим, проте не єдиним, адже тим же А. Шмідтом сторінкою раніше відмічалось, що в місті нараховується 11 готелів і 14 постоялих дворів [3, с.823]. Проте, оскільки їх назви, або будь які інші характеристики не наводяться, ідентифікувати ці заклади розміщення не уявляється можливим.

Починаючи з 1869 року відомою стає назва ще одного готелю – «Петербургський», але, вірогідно, з ідентифікованих – «Золотий Ярк» є найстарішим.

Викликає питання і ремарка «Путеводителя...» стосовно того, що готелів у місті вельми небагато, адже Шмідт згадує про одинадцять. Можливо їх кількість за ці роки скоротилася, а можливо авторам «Путеводителя...» ця кількість удається замалою.

Повертаючись до «Путеводителя...» за 1869 рік, відмітимо, що крім готелів у цьому ж виданні згадується ще один засіб тимчасового розміщення, який, судячи з назви, надає притулок прибулим до міста: заїжджий будинок Житкова, що був розташований по вул. Соборній, № 37 [4, с.99]. Про ціни та послуги у цій установі не повідомляється.

Варто звернути увагу, що обидва готелі – і «Золотий ярк» і «Петербургський» разом із послугами розміщення надають і послуги харчування, оскільки мають свої відповідні заклади: ресторан і кафе-ресторан.

Інший момент, який нам би хотілося уточнити – це соціально-майновий стан власника готелю «Золотий Ярк». Деякі автори ведуть мову про К. Монте як міщанина [5, с.163-164]. Відповідь на питання надає документ «Ведомость гостиниц, трактиров, харчевен, постоялых дворов и других заведений, находящихся в Одесской части г. Николаева» (точна дата документу відсутня, проте він був складений за період другої половини 1871 – першої половини 1872 року) [5, арк.7-8].

Цей документ з'явився як реакція на Наказ № 1985 Миколаївського військового губернатора віце-адмірала М.О. Аркаса від 17 липня 1871 р. М. Аркас, який був призначений на цю посаду 26 квітня 1871 року замість попереднього військового губернатора Б. Глазенапа, вступивши на посаду, очевидно, вирішив навести лад у міському господарстві, наслідком чого і став даний наказ. У документі йшлося про наступне (мова і орфографія оригіналу):

«До сведения моего, между прочим, дошло, что существующие в нашем городе: гостиницы, рестораны, трактирные заведения, харчевни, постоялые дворы и другого рода подобных им заведения, содержатся в таком дурном состоянии, что не только не представляют никаких удобств посетителям и останавливающимся в некоторых из них проезжающим, но напротив того, служат вредом для народного здоровья, не говоря уж о том, что дворы сих заведений загромождены кучами навоза и других нечистот...» [5, арк.2].

Наказуючи здійснити певні заходи, які сприяли б покращенню стану справ, губернатор приписує повідомляти йому особисто про хід виконання наказу.

Отже, згідно «Ведомости...» в Одеській частині м. Миколаєва були розташовані: 1 готель, 5 чайних, 1 харчевня, 10 булочних закладів, 1 ковбасний заклад, 11 постійних дворів, 1 кафе-ресторан. Єдиним готелем у цій частині міста був готель «Золотий якір», що належав «кутцю Карлу Монте» (виділено нами – Г.Г.), і розташовувався за адресою вул. Рождественська № 1 (в оригіналі назва вулиці «Рождественская», далі «Рождественская» – Г.Г.). (Готель «Петебургський» у цьому документі не згадується).

Другий момент, на який хотілося б звернути увагу з метою уточнення деяких історичних фактів, стосується іншого готелю міста – готелю «Лондонський». Так, не можна погодитися із твердженням відомого краєзнавця Ю. Крючкова стосовно власника цього готелю. В книзі «Град Святого Николая» [1, с.129] під однією з світлин стоїть підпис «Лондонская гостиница И. Барбе на Соборной улице». З приводу цього ж готелю на с. 73 книги написано: «На ... углу Спасской и Соборной находилась лондонская гостиница, принадлежавшая австрийцу И. Барбе» (орфографія оригіналу – Г.Г.).

Перша згадка про готель «Лондонський» відноситься до 1899 р., при цьому зазначається, що він був розташований у будинку купця Клеймана. Взагалі, у 1899 році кількість готелів, що потрапляє до довідникових видань, зростає до п'яти. «Адрес-календарь и справочная книжка города Николаева (Херсонская губерния) на 1900 год», виданий у 1899 р. повідомляє про наявність у місті наступних готелів: «Лондонський», розташований у домі Клеймана на куті вулиць Соборної і Спаської; готель «Барбе» теж на куті Соборної і Спаської; готель «Центральний» теж на куті вулиць, але Соборної і Католицької, у будинку Інглезі, і «Гранд-Отель» на куті вул. Таврійської і Фалєєвської [7, с.253].

Проте, принаймні з 1903 по 1905 рр. власником «Лондонського» готелю був Барцев Микола Федорович, як це засвідчують «Раскладки трактирного в доход города сбора» – документу, який щорічно затверджувався міською думою Миколаєва.

Мова йде про категорію місцевих податків, яка визначалася «Положением про трактирный промысел», «височайше затвердженого 8 червня 1893 року». У відповідності до ст.ст. 25 і 43 «Положения...» право «взимання с заведений трактирного промысла в доход города сбора, распределение заведений трактирного промысла на группы и определение суммы трактирного в доход города сбора с заведений каждой групп» залишалося за місцевою владою [8, арк.1].

Згідно нормативу, до першої групи відносилися першокласні готелі, трактири і буфети, в яких здійснювався продаж горілчаних виробів. Тому дані цього документу дають уявлення лише про заклади цієї групи. Всього ж їх існувало п'ять.

Згідно «Раскладки...» до першої категорії було віднесено чотири готелю: готель «Лондонський», розташований по вул. Спаській, № 40, який належав Барцеву Миколі Федоровичу. Виходячи із суми збору, встановленому в розмірі 1 300 руб. і на 1903 і на 1904 рік, цей готель був найбільшим, принаймні найбільш прибутковим.

Другий готель належав Барбе Йосифу Семеновичу і так і називався готель «Барбе». Він був розташований по вул. Соборній, № 3/5 і обкладався збором у розмірі 800 руб. щорічно.

У 1905 році в Миколаєві нараховується вже 34 заклади трактирного промыслу, яких було віднесено до першої групи. Вони знову представлені готелями, трактирами і буфетами, проте до них додалися ще й ресторани.

В «Раскладке трактирного в доход города сбора» затверджується сума збору за 1905 р. і визначається сума на 1906 р.

Готелів у цій категорії нараховується вже шість порівняно з попередніми чотирма: готель «Лондонський» – власник Барцев Микола Федорович. Сума податку визначена в розмірі 1 100 руб. Порівняно з 1903-1904 рр. вона зменшена на 200 руб. Адресу свою готель не змінив.

А ось власникові готелю «Барбе» – Барбе Йосифу Семеновичу збір збільшили на 150 рублів і податок склав 950 руб. Виходячи з цього, можна припустити, що справи готелю покращилися, що й відбулося у збільшенні збору.

Те, що й на 1906 рік власником готелю «Лондонський» залишається Микола Барцев підтверджує оголошення в «Николаевской газете» від 2 березня 1906 р. (мова оригіналу): «Лондонская гостиница. Обеды от 12 ½ час. до 6 часов вечера. Обед из 4-х блюд 1 руб.

Меню на сегодня: Борщ волынский. Суп «Парманте». Пирожки. Кокль из осетрины. Жаркое: Филе тике. Салат: огурцы нежинские. Сладкое: Гато «Скобелев». Кофе. Также имеются обеды из 3-х и 2-х блюд в 75 и 50 к. На кухню обращается самое строгое внимание. С почтением Н. Барцев» [9].

То ж однозначно, готель належав ще на початку 1906 р. (а можливо і до самої Жовтневої революції) М. Барцеву.

Якщо належність «Лондонського» готелю І. Барбе підтверджується підписом на зворотному боці поштової картки, відтвореній у книзі, то можна припустити, що готель змінив власника, за умов, що цю картку було надруковано пізніше березня 1906 року.

На нашу думку, помилка з визначенням власника готелю «Лондонський» пов'язана із тим, що на куті тих же самих вулиць – Соборної і Спаської – було дійсно розташований готель, що належав І. Барбе, який і носив ім'я власника. Очевидно, обидва готелі були по різних боках перетину цих вулиць: адже вже у процитованому Адрес-календарі від 1899 р. йшлося про «Лондонський» готель на куті вулиць Соборної і Спаської і готель «Барбе» – теж на куті вулиць Соборної і Спаської [7, с.253].

Наше припущення підтверджує «Раскладка...» на 1904 р. [8, арк.5-5 зв.], в якій чітко визначено адреси готелів: «Лондонський» – Спаська, № 40, «Барбе» – Соборна, № 3/5.

Таким чином, вважаємо за можливе стверджувати наступне:

– по-перше, найбільш раннім, з точки зору ідентифікації, готелем м. Миколаєва був готель

- «Золотий Якір», який існував щонайменше з 1863 року;
- по-друге, його власником був К. Монте, статус якого, принаймні у 1871 році, визначався як купецький;
 - по-третє, ототожнювати адміралтейську вулицю, яку згадує А. Шмідт, виключно із вулицею Адмі- ральською не можна, оскільки, принаймні частково, вона ідентифікується із сучасною вулицею Набережна;
 - по-четверте, власником готелю «Лондонський», принаймні по 1906 рік, був не Й. Барбе, а М. Барцев. Разом із тим, ці питання потребують подальшої розробки щодо уточнення їх повної атрибуції.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Крючков Ю.С. Град Святого Николая. Путеводитель по старому Николаеву. – Николаев: Возможности Киммерии, 2003. – 252 с.
2. Павлюк А.Н. Из истории Николаевской таможни // Історія, етнографія, культура. Нові дослідження. IV Миколаївська обласна краєзнавча конференція. – Миколаїв: Атол, 2004. – С. 80-83.
3. Шмидт А. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Херсонская губерния. – Кн. 2. – СПб.: Тип. Калиновского, 1863. – 874 с.
4. Путеводитель и адрес календарь г. Николаева на 1869 г.– Николаев: Тип. управ. Николаевпорта, Б.г. – 96 с.
5. Ковалева О.Ф., Чистов В.П. Очерки истории культуры Южного Прибужья. – Кн. 2: От истоков до начала XX века. – Николаев: Изд-во «Тетра», 2001. – 284 с.
6. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО), ф.231, оп.1, спр.1112.
7. Адрес-Календарь и справочная книжка гор. Николаева (Херсонской губернии) на 1900 год. – Николаев: Изд. П.А. Ковалева, 1899. – 253 с.
8. ДАМО, ф.216, оп.1, спр.3602.
9. Николаевская газета. – 1906. – 2 марта.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ю.В. Котляр – д.і.н., професор, ЧДУ ім. П. Могили.

© Г.А. Гарбар

Стаття надійшла до редакції 06.06.09